

26/9

Historia och historieteori

EN UNG SVENSK statsvetenskapare, *Elias Berg*, har ägnat en liten avhandling åt ett egenartat ämne, analys och kritik av den amerikanske historikern *Charles A. Beard*, teoretiska bakgrund (*The Historical Thinking of Charles A. Beard*, Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala). Skriften bygger på grundliga studier och visar både skarpsinne och gott omdöme. Det finns åtskilliga detaljer i den som kan diskuteras, men jag skall här stanna blott vid ett par frågor som kan vara av mera allmänt intresse.

Charles Beard (1874—1948) hör till de historiker som gav nya och väsentliga impulser för omkring femtio år sedan. Det skedde främst genom en serie arbeten i vilka han påvisade att ekonomiska intressen och motsättningar spelat en större roll i politiska kriser och aktioner än man tidigare i regel tänkt sig eller medgivit. Det hade varit vanligt att skildra striden kring 1787 års författning och den efterföljande kampen mellan olika riktningar — personifierade av *Alexander Hamilton* och *Thomas Jefferson* — väsentligen som en strid mellan anhängarna av en stark unionsmakt och anhängarna av delstaternas suveränitet; de konstitutionella och politiska problemen och argumenten hade skjutits i förgrunden. I sina böcker "An Economic Interpretation of the Constitution of the United States" och "Economic Origins of Jeffersonian Democracy" sökte *Beard* visa att författningen utformats av en grupp som var direkt ekonomiskt intresserad i en starkare unionsmakt och som använde författningen för att främja sina ekonomiska intressen. Det klassiska och extrema exemplet är att grundlagsfäderna i stor omfattning ägde av delstaterna under kriget mot England utgivna, sedan starkt deprecierade obligationer och att dessa obligationer återfick sitt fulla värde genom unionsverket; stora vinster erhöles

genom att man, sedan väl beslut av unionskongressen fattats om obligationernas inlösen till fulla värdet, lyckades inköpa en massa obligationer till marknadsvärdet innan innehavarna kände till kongressbeslutet.

*Beard*s undersökningar stimulerade forskningen kring både tidigare och senare skeden. I hans anda klarlades att själva revolutionen mot England, och de amerikanska socialgruppernas ställningstagande till denna revolution, till stor del var betingad av ekonomiska förutsättningar (t ex *Jamesons* utmärkta "The American Revolution Considered as a Social Movement") och att "den andra amerikanska revolutionen", inbördeskriget, ägde samma karaktär. I många fall gick man — och det gällde inte minst *Beard* själv — till överdrift, och under senare år har historikerna med obestridlig rätt framhåvt även andra faktorer än de ekonomiska och sökt att ge en mera allsidig bild av krafter och motiv under de stora omvälvningstiderna.

Den fråga *Berg* nu ställt sig kan formuleras så: Vad hade *Beard* för teoretiska utgångspunkter då han gick till sina historiska omvärderingar, var dessa utgångspunkter hållbara? Resultatet blir att *Beard* inte var vidare teoretiskt medveten, att hans reflexioner på detta område ibland var kloka, ibland åtminstone rimliga, ibland ohållbara. Även då *Beard* på äldre dagar gav uttryck åt en mera relativistisk uppfattning hade han inte något märkligt att meddela. *Beard* var inte någon "systematisk eller djupsinnig tänkare"; han var, antydes det, obetydlig i jämförelse med riktiga historiefilosofier, såsom *Hegel* eller *Comte* eller *Marx*.

I det hela är detta utan tvivel riktigt. Jag skulle vilja gå ett steg längre än *Berg* och påstå att *Beard* inte ens hade någon avsevärd kunskap i historiefilosofi. Han nämnde visserligen någon gång *Marx* med respekt och pri-

sade dennes materialistiska historieuppfattning till skillnad från den metafysiska. Men just uttalanden av denna art tyder på att *Beard* visste mycket litet om både *Marx* och *Hegel*, att han var en av dessa otaliga common sense-tänkare som tycker att ekonomiska motiv ändå är mera begripliga och rationella och därför bör ha varit mera väsentliga än s k idéer. Att idealistisk och materialistisk historieuppfattning bottnar i samma metafysik syns han inte ha haft klart för sig.

Men vad man skulle ha önskat är att *Berg* mera generellt berört historieskrivarnas problem. Såvitt jag förstår skrivs all bra historia av forskare av *Beard*s typ, forskare som inte är fångslade av någon allmän historieteori, även om de är angelägna att särskilt dra fram vissa motiv och faktorer som de anser förbisedda eller undanskjutna. I svensk historieskrivning och statsvetenskap — som utan varje tvivel står mycket högt — finns knappast ett ord av historiefilosofi. Vetenskapsmännen aktar sig för att beröra dessa områden, aktar sig för alla generalisationer som kan misstänkas för "filosofiska" anspråk. Historiefilosoferna däremot kan inte skriva historia, helt enkelt därför att de bara är intresserade av att plocka in fakta i sitt system, och om det inte går utan att förenkla eller förvränga, så tillgriper de i entusiasm dessa medel. Typiskt är att *Hegel* och *Marx*, då de ett par gånger sökte skriva historia i mera ordinar mening, i själva verket endast presterade en sakligt värdelös tillämpning av sina egna teorier. Det finns framstående historiker i vår tid som tagit upp historiefilosofiska frågor — såsom *Geyl* och *Namier* — men det sker för att kritisera mera professionella tänkare på området, inte för att konstruera; deras "positiva" reflexioner är — och bör vara — av den mest torftiga beskaffenhet. En historiefilosofi är antingen platt eller galen — och forskarna bör varken vara det ena eller det andra.

Därför blir *Berg*s analys och bedömande trots allt av begränsat intresse. Begreppsanalytisk kritik är mera rolig och givande då det gäller villfarelser av format; *Beard*s många snusföruftiga tankar framtvingar dess värre ett visst snusföruft även i kritiken. Och då *Beard* betecknas som en svag tänkare betyder det främst att han föga sysslade med historieteori. Han var en framstående forskare, inte systembyggare — och vi måste vara glada då vi får en stor forskning i stället för en ohållbar konstruktion.

HERBERT TINGSTEN